

Nr 27.

Ankom till riksdagens kansli den 4 juni 1920 kl. 3 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 27, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av statsbidrag till uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket.

I en inom andra kammaren av herr Jonsson i Hökhult m. fl. avgiven motion, nr 209, yrkas, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, i vad mån och på vad sätt staten må lämna bidrag till uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket, samt därefter snarast möjligt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Till stöd för sitt yrkande ha motionärerna anfört bland annat:

»I det största antalet landsorts- och även i en del stadskommuner hava skatterna till kommunen, särskilt under de senare åren, alltmer ökats, så att de nu äro mycket tryckande för de skattedragande. En av de faktorer, som framför andra medverkat därtill, är utgifterna för folkskoleväsendet. Visserligen bidrager staten till lärarpersonalens avlöning med 90 % av lönen och hela ålderstilläggen, men med den utveckling, som skolväsendet just nu håller på att undergå, och de ökade krav från det allmännas sida, som nu ställas på kommunerna i fråga om lokaler för folkskolorna och bostäder för lärarpersonalen, äro utgifterna för detta ändamål för ett stort antal enskilda kommuner så betungande och mellan de olika kommunerna så ojämnt fördelade, att anslag i utjämningsyfte från statens sida för åstadkommande av för folkskoleväsendet erforderliga byggnader är särskilt av behovet påkallat.»

Motionärerna framhålla vidare, huru utvecklingen på affärlivets och industriens områden för vissa kommuner medfört ett betydande uppsving, under det andra kommuner på grund av ogynnsamt läge eller andra förhållanden

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 12 saml. 1 avd. 20 häft. (Nr 27.) 1

Motionen.

blivit stillastående eller rent av gått tillbaka. Dessa och andra med dem samverkande orsaker hava vållat, att det kommunala skattetrycket kommit att drabba synnerligen ojämnt.

»Detta allt gör», fortsätta motionärerna, »att en utjämning av de kommunala utgifterna åtminstone i någon mån bör åvägabringas. Här ovan har framhållits, hurusom kostnaden för åstadkommande av lokaler för skolväsendet är svåröverkomlig särskilt för fattiga kommuner, och att hjälp från statens sida därför bör åstadkommas. Detta är än mer beaktansvärt därför att statsmakterna själva besluta om folkskoleväsendets utveckling och genom sina organ genomdriva, att lämnade föreskrifter lända till efter rättelse. I kommuner med gles befolkning och stora avstånd måste antalet skolor i förhållande till barnantalet bliva mycket större än vad som är förhållandet i tätt befolkade samhällen. När då på dessa förstnämnda skolor skola tillämpas de skolformer, som nu äro föreskrivna, följer härav, att byggnadskostnaderna i förhållande till barnantalet bliva orimligt höga. Redan nu har från befolkningens sida på många håll försports stor ovilja emot de ständigt ökade kraven i ekonomiskt hänseende, som skolväsendet medför. Skall detta kunna mildras och skall folkskolan överallt i vårt land kunna fylla sin uppgift, då måste man från statens sida i detta avseende, samtidigt som fordringarna ökas, även räkna en hjälpsam hand, då det gäller att bära de uppkomna bördorna.

Vi anse det vara lämpligt, att staten bidrager i form av anslag med 50 % av kostnaden för åstadkommande av behövlige nybyggnader för folkskoleväsendet i riket, samt att Kungl. Maj:t av riksdagen begär beviljande av härför erforderliga medel.»

I avseende på motiveringen hänvisas i övrigt till motionen.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har efter erhållen remiss av motionen meddelat följande historik.

Historik.

»Frågan om ökat statsbidrag till folkskoleväsendet har upprepade gånger varit före inom riksdagen, och har därvid jämväl frågan om statsbidrag till uppförande av byggnader för folkskolan varit föremål för prövning.

Vid 1918 års lagtima riksdag hemställde herr *Hallén* i motion II: 275, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att i samband med den utredning angående ett tidsenligt ordnande av skolväsendet, som nu igångsatts, även måtte utredas, huruvida och under vilka förutsättningar skoldistrikt må kunna erhålla rätt till statsbidrag för uppförande av folkskolebyggnader, samt att för riksdagen måtte snarast möjligt framläggas de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.»

Även herr *Hallén* hade i motiveringen för sitt yrkande genom en utför-

lig statistik från Värmland, Dalsland och Västergötland framhållit de kommunala skattebördornas ojämna fördelning samt genom en rad exempel påvisat, huru det vore hart när omöjligt för vissa kommuner att utan statens hjälp kunna tillfredsställande ordna sitt skolväsen.

Andra kammaren biföll också motionen, men då första kammaren avslodensamma, hade frågan den gången fallit.

År 1919 upptogs frågan ånyo av herr *Moberger m. fl.*, som i motion II: 4 hemställde, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes i samband med den utredning angående ett tidsenligt ordnande av folkskoleväsendet, som igångsatts, även låta utreda, huruvida och under vilka förutsättningar skoldistrikt må kunna erhålla rätt till statsbidrag för så väl folkskoleväsendets allmänna driftkostnader som ock till skolbyggnader, samt för riksdagen snarast möjligt framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kan föranleda.»

Över denna motion inhämtade utskottet yttrande av skolöverstyrelsen, som bland annat anförde:

»De av riksdagen sålunda givna riktlinjerna för utredningsarbetet avse tydligen målet för reformverksamheten på folkskoleväsendets område. Vad sedan angår de medel, genom vilka detta mål skall kunna förverkligas, blir det givetvis utredningens uppgift att därom åvägbringa klarhet. Redan från början har det stått klart för överstyrelsen, att bland de omständigheter, som ofrånkomligt måste komma i betraktande, då det gäller att åstadkomma nödiga förbättringar på folkskoleväsendets område, skolornas ekonomiska förhållanden särskilt träda i förgrunden och härvidlag allra närmast kostnaderna för erforderliga skolhusbyggnader. Vid sidan om kraftigt arbete för undanröjande av den lärarbrist, som, därest den får fortfara, hotar att omöjliggöra den i så hög grad önskvärda utvecklingen av vårt folkskoleväsen, måste därför verksamma åtgärder i syfte att bereda skoldistriktet behövliga lättnader i de, särskilt under nuvarande förhållanden, synnerligen dryga kostnader för anskaffande av de skollokaler, som erfordras, framstå som en av de viktigaste förutsättningarna för skolväsendets ändamålsenliga förbättring och utveckling.

Överstyrelsen anser sig i detta sammanhang böra nämna, att överstyrelsen redan under sitt första verksamhetsår haft uppe till övervägande frågan om statsunderstöd i någon lämplig form för skolhusbyggnader, och var överstyrelsen betänkt på att i ämnet göra framställning till Eders Kungl. Maj:t. Att så ej skedde berodde i främsta rummet därpå, att överstyrelsen icke var i tillfälle att då åstadkomma den närmare utredning, varpå en framställning i sådant hänseende kunde grundas.

Av vad överstyrelsen i det föregående anført torde framgå, att den utredning angående åtgärder för en förbättrad folkundervisning, som av 1917

års riksdag begärdes och som för närvarande pågår inom överstyrelsen med biträde av tillkallade sakkunniga, måste avse jämväl de ekonomiska förutsättningarna för sådana åtgärders vidtagande samt de utvägar, genom vilka dessa förutsättningar lämpligen böra åstadkommas. Det torde också vara uppenbart, att med den ekonomiska utredningen icke kan anstå, till dess utredning angående de punkter, som direkt angivas i riksdagens ovannämnda skrivelse av år 1917 blivit slutförd, utan att dessa båda utredningar stå i det närmaste samband med varandra, så att de icke blott böra utföras samtidigt utan också, om ej arbetet skall onödigt försvåras och fördröjas, i ett sammanhang.»

I ovan omförmälda skrivelse från skolöverstyrelsen hade frambållits, att en ekonomisk utredning med det syfte, som av motionärerna antytts, måste tillhöra det utredningsarbete angående folkskoleväsendet, varmed överstyrelsen för närvarande vore sysselsatt. Då emellertid skolöverstyrelsen uttalat, att en skrivelse av riksdagen i motionens syfte skulle innebära en maning och ett stöd att vid det pågående utredningsarbetet i så vidsträckt mån som möjligt även taga hänsyn till folkskoleväsendets ekonomiska förutsättningar och till den medverkan för deras åvägbringande, som lämpligen borde tillkomma staten, ansåg sig utskottet böra tillstyrka motionen, som ävenledes bifölls av andra kammaren.

Motionen gick nu till första kammaren, som på hemställan av sitt första tillfälliga utskott avslög densamma, vadan frågan även denna gång fallit.»

Andra kammarens utskotts utlåtande är av följande lydelse:

*Andra
kammarens
första till-
fälliga ut-
skott.*

»Såsom av historiken framgår, inhämtade utskottet föregående år skolöverstyrelsens yttrande i det föreliggande ärendet. Utskottet har därför nu kunnat inskränka sig till att under hand hos överstyrelsen begära upplysning angående utredningsarbetets fortskridande. Det har därvid inhämtats, att ifrågasvarande utredningsarbete så till vida ännu befinner sig på det förberedande stadiet, att man, ehuru visserligen primäruppgifter från de respektive skol-distrikten insamlats, likväl ännu ej hunnit statistiskt bearbeta det insamlade materialet, än mindre uppdraga några riktlinjer för de åtgärder, som kunna bliva erforderliga. I överstyrelsen har också uttalats den meningen, att det fortfarande skulle vara ett värdefullt stöd, om riksdagen beslutade skrivelse till Kungl. Maj:t på sätt motionärerna föreslagit.

Utskottet delar till fullo denna mening och är desslikes fortfarande av den bestämda uppfattningen, att ordnandet av skolväsendet synnerligast på landsbygden ej kan ske på ett tillfredsställande sätt, därest ej staten mera verksamt än hittills lämnar bidrag till de härmed förenade kostnaderna, fram-

för allt byggnadskostnaderna, vilka i regel äro de för den enskilda kommunen mest betungande.

Utskottet anser sig ock böra vidhålla sitt förra året gjorda uttalande, att det ökade bidraget, för att kunna på samma gång åstadkomma en *allmän uppryckning* av skolväsendet och *rättvist avvågas*, bör utgå till samtliga skoldistrikt och jämväl lämnas till förräntning och amortering av lån till redan uppförda nybyggnader för skoländamål.

Huruvida ett eventuellt statsbidrag bör bestämmas till 50 % av byggnadskostnaden, såsom motionärerna föreslagit, eller utgå efter andra grunder, exempelvis med visst belopp för undervisningslokal eller viss procent av medelkostnaden per lärjunge, och om det bör utgå jämväl till tjänstebostäder o. d., är spörsmål, till vilka man först efter sorgfällig utredning torde kunna fatta bestämd ståndpunkt.

I anslutning till vad sålunda anförts, får utskottet i anledning av den föreliggande motionen hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i vad mån och på vad sätt staten må lämna bidrag till uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket, samt därefter snarast möjligt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till förberedande behandling av sitt tillfälliga utskott.

En av de viktigaste, ja kanske främsta omständigheter, med vilka man måste räkna, då det gäller att åstadkomma förbättringar på folkskoleväsendets område, är helt naturligt de ekonomiska förhållandena inom skoldistriktet. I hundratals fattiga, skattetyngda kommuner ha därför av ekonomiska skäl trots stora ansträngningar skolväsendet icke kunnat på ett tillfredsställande sätt ordnas.

Den största posten i kommunernas budget utgöres som bekant ofta av anslagen till nödiga skolhusbyggnaders uppförande och vidmakthållande. Stegrade arbetslöner och materialpris ha under de senare åren gjort skolhusbyggnadstungan svårare än någonsin, ja i många fall så svår, att den utgör ett bestämt hinder för folkskoleväsendets tidsenliga utveckling. Särskilt gäller detta givetvis just de fattigare landskommunerna.

Ur såväl skatteutjämningsynpunkt som med hänsyn till skolväsendets bästa vore det alltså av den allra största betydelse, om, såsom i förevarande ärende ifrågasatts, skoldistriktet genom anslag av statsmedel bereddes behöfliga lättnader i de dryga kostnaderna för anskaffande av skollokaler.

Utskottet.

Utskottet förbiser icke att det anslag, som för sådant ändamål behöfve anvisas, måste bliva mycket stort. Då en tillfredsställande lösning av denna fråga emellertid är oundgängligen nödvändig, synes den angivna omständigheten icke få verka avskräckande, utan allenast mana till största möjliga varsamhet vid anslagsfördelningen. Behovet av understöd bör således i varje särskilt fall noggrant undersökas, så att allenast kommuner, som visa sig vara i särskilt stort behov av understöd, erhålla anslag av statsmedel för ändamålet. Nödig hänsyn synes ock böra tagas till i vad mån kommunerna genom upptagande av lån eller genom anskaffande av medel på annat sätt redan sökt sörja för sitt skolväsen. Det skulle ju uppenbarligen innebära en orättvisa om kommuner, som genom försummelse av sitt skolväsen undgått skuldsättning, genom anslag av statsmedel finge sina omkostnader minskade under det att kommuner, som för berörda angelägenhet skuldsatt sig, icke skulle erhålla samma förmån.

Vad angår grunderna för anslags beviljande synes dessa först efter noggrann utredning kunna närmare angivas. Att, såsom motionären föreslagit, bestämma statsbidraget till viss, för alla fall lika stor procent av byggnadskostnaden, synes dock icke rättvist. Riktigare torde vara, att bestämma statens bidrag till visst belopp för lärjunge eller på annat sätt, varigenom en rättvisare fördelningsgrund kan vinnas.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 4 juni 1920.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet:
herrar *Borell*, *Sandegård*, friherre *Barnekow*, *Isak Svensson*, *Grevesmühl*, *Lind*
och *Sederholm*.

Reservation

av herrar *Borell* och *Sederholm*, vilka anført:

Då utredning i det syfte, motionen avser, måste tillhöra det utredningsarbete angående åtgärder för en förbättrad folkundervisning, som av 1917 års riksdag begärts och som för närvarande pågår inom skolöverstyrelsen, anse vi, att för främjande av berörda syfte någon riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t av det innehåll, andra kammarens utskott föreslagit, icke erfordras och att utskottet förty bort hemställa, att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.
